

ПРОБЛЕМИ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ПРАВОГОВОР ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА ХХ В.

Даниела Йорганова

Проблемите на обучението по правоговор са актуални от миналия век до нашето съвремие. Езиковеци и методисти работят в областта на теорията и практиката върху осъзнаването и усвояването на книжовната реч. Историческите извори ни насочват към обособяване на 4 периода, свързани с обучението по правоговор: 1) възрожденски; 2) първите две десетилетия след Освобождението; 3) 50-те г. на ХХ в.; 4) втората половина на ХХ в.

Най-голямо оживление по изговорни и правоговорни проблеми в областта на теорията се забелязва през първата половина на ХХ в. Езиковедите Т. Балан, Ст. Младенов, Ст. Попвасилев, Ст. Стойков, Л. Андрейчин издават трудове, посветени на правоговора.

Обучението по български език се издига на по-високо равнище, тъй като се е установил относително книжовният език и е въведен общ правопис. Овлабяването на писмената реч е в основата на родноезиковото обучение. Обръща се внимание на усъвършенстването на устната реч и на правоговора.

Настоящата работа е опит да се изяснят някои въпроси, свързани с историята на обучението по правоговор от началото на 50-те г. на ХХ в. Целта е конкретизирана в следните задачи:

1. Да се проучи езиковедската дейност на лингвистите, която се отнася до правоговорни въпроси.

2. Да се конкретизира целта на обучението по български език в началното училище в разглеждания исторически период.

3. Да се открият методическите решения за обучение в правоговор, като се имат предвид основните учебни ръководства.

Използвано е историко-педагогическо проучване на теоретическа и методическа литература по поставената проблема. Разработването и би довело до разкриване на първообразите на правоговорното обучение като основа за отработване на дидактическа технология за формиране на правоговорни умения и навици у учениците в съвременното училище.

През първите пет десетилетия на ХХ в. българските езиковеди не само проявяват грижа към устройството на родния език, а и

към преподаването му в училище. Във връзка с това наред с научните разработки А. Т. Балан, Л. Андрейчин, К. Попов, Ст. Младенов, М. Иванов участват в написването на методически ръководства, в изготвянето на учебни програми.

А. Т. Балан отделя сериозно внимание на правоговорни проблеми в началото на века. Той определя съдържанието на понятието български книжовен изговор: “Изговорът почива върху обща еднаквост. В интимни кръгове, в интимни отношения членът на книжовно общество може да отстъпи на разни пощявки на изговора на средствата за изказ. Ала в реч на сношение, явно дето няма други пощевки, изговорът е безусловно задължителен и се подчинява на всички искания на книжовния език.” (5, 425) Научната мисъл на Балан е насочена към развитие на езиковия усет и повишаване на езиковата култура на всеки човек. Тази идея може да се реализира според Балан само ако учениците се научат да говорят на книжовен български език. Затова езиковедът отправя укори към нашето училище, че не обръща нужното внимание върху правоговора:

“Нашата надежда за възпитание у българите усет към правилен изговор справедливо трябва да лежи в училищата.” (5, 402) Във

връзка с успешното усвояване на български език в училище Балан издава българска граматика за долни класове на средни училища – книга първа (1898), а през 1899 г. излиза и учебникът му “Български език. Методична граматика за долните класове на средните училища”. Балан е първият учител, който в тази граматика ясно прави разграничение между звук и буква, спира се върху особеностите на българската азбука и разсъждава за броя на буквите. Научното изясняване на тези въпроси е в основата на правилното тълкуване на някои правоговорни явления и граматични категории. В двете граматики се кодифицират норми, които се налагат по естествен път в книжовния ни език в края на миналия век (например якането като норма в книжовния език и екавите форми в поетическата реч, удареното окончание за 1 л. мн. ч. и 3 л. мн. ч. на сегашно време при глаголи от I и II спрежение и др.). Установяването на нормите в устната книжовна и езикова практика от А. Т. Балан има голямо значение за обучението по роден език. Чрез “Български език. Методична граматика” вниманието на учителите се насочва не само към писмената форма на езика, но и към усвояване на устната му форма и овладяване на правоговора. Езико-

ведъг отново поставя акцент на книжовен български език да говорят всички учители, за да могат да възпитават учениците “не само с учебния материал, но и с езика си”. Освен това изтъква методическото умние, което трябва да притежава всеки педагог, щото познавайки особеностите на местния говор, без да предявява пренебрежение към него, да посочва и подпомага децата към усвояване на българския книжовен говор.”

Л. Милетич също участва в процесите за изграждане на книжовния език. Негова е заслугата за възникване и установяване на термина “книжовно произношение”. Той се включва в устройството на правописа. Въпреки че разработеният от неговата комисия проект не се приема, има важно значение при координирането на изговорни въпроси в българския книжовен език (по отношение съчетанията *ър, ъл/рѡ, лѡ*, изговор на *-а* под ударение в края на имената от ж. р. ед. ч., на кратките форми на личните местоимения и др.). Л. Милетич проявява загриженост и за родноезиковото обучение. Според него овладяването на родния език е една от най-важните задачи на обучението и учебниците трябва да бъдат съобразени с това изискване. Друг наш езиковед, който поставя на

научни основи българската лингвистична наука, е Беньо Цонев. Въпреки че той не участва в написването на учебници по роден език, счита, че изучаването му в училище трябва да е съобразено с научните достижения за езика. Освен това в статията си “Правопис и благозвучие” (1902) Б. Цонев обръща внимание на едно качество на книжовната реч, което е пренебрегвано – благозвучието: “Под благозвучие разбираме приятното чувство, що усещаме, слушайки гладко изказани мисли.” (10, 383) С това правило за благозвучие Б. Цонев свързва допускане в книжовния език на повече дублетни форми (напр. *тази и тая, това и туй* и т.н.), правилата за изговор на съчетанията *ър, ъл/рѡ, лѡ* между съгласни, а също и схващането му, че “променливият изговор на **ѣ** по източнобългарски” внася благозвучие в речта. В обучението по български език рядко се обръща внимание на качеството благозвучие на българския език. Заслугата на Б. Цонев е в тълкуване същността на това качество на книжовната реч, което е в основата на правилния изговор на всеки човек. Според езиковеда благозвучието трябва да е характерно не само за художествено обработената, но и за всекидневната, обикновена реч. Когато определяме степента на

езиковата култура на всеки човек, благозвучната реч, за която Беньо Цонев пише, е един от сериозните показатели. За будното му отношение към обучението по роден език в училище е доказателство замислената от него поредица от статии “Към правилна българска реч” (1926).

За правилност и чистота на родния език говори бележитият наш езиковед Стефан Младенов в много свои статии в списанията “Училищен преглед”, “Родна реч” и “Просвета”. По негово мнение в училищата се работи предимно върху правописа, а се подценява правоговорът: “У нас все още се обръща внимание върху правописа (ортография), за правоговор (ортоепия) се прави съвсем малко, току-речи нищо.” (14, 825) Родноезиковото обучение според Ст. Младенов трябва да се занимае с усвояване на правоговора, тъй като нараства ролята на устната форма на книжовния език. Във връзка с тези констатации Младенов посочва правоговорните отклонения в речта на някои артисти (вж. Родна реч, II, 1929, кн. 5, с. 234, 244). В същата статия отбелязва, че тези нарушения се допускат и от учениците в училище. Той счита, че за да се развие езиковият усет в “нашата учаща се младеж”, още в училище педагозите следва да работят по-систем-

но и последователно върху правоговорната грамотност на обучаваните. Израз на тези разбирания е и статията му “Говорът на учителя и ученика с особен оглед към въпроса за т. нар. литературен език” (15, 181). В нея авторът отправя правилно методическото условие за висока езикова култура на обучаваните: “учителят е длъжен да си служи, особено в училището, с правилния литературен език и трябва да изисква от учениците и те да говорят правилно, литературно” (15, 181). Ст. Младенов анализира причините за неуспеха в усвояването на книжовния български език и ги свързва с недобрата научна информация в учебниците, в наизустяването на правила и дефиниции и преподаването само на литература за сметка на българския език. В същата статия езиковедът изразява разбирането си за използване на родния говор на учениците в усвояване на книжовния говор. Но едновременно с това споделя и едно неправилно мнение, че “вън от народните говори като необходима основа няма особит книжовен език ... и че всеки българин може да говори български литературен език и той може лесно да постигне това с поправка на известни говорни (диалектни) особености ...” (15, 183) Ст. Младенов разглежда подробно и въпросите на ятовия

преглас в разговорната реч, в диалектите и литературата. Научно дело на Ст. Младенов е свързано с изучаване на български език в училище и разработване на конкретни правоговорни проблеми.

В заключение може да се обобщава, че настъпилото оживление в областта на устната реч и на книжовния изговор не е случайно. То е продиктувано от действителността, от нарасналата роля на устното общуване и появата на първите радиопредавания. Българските езиковеди не остават безучастни в теоретическата, практическата и методическата си дейност при поставянето и решаването на много въпроси в езиковото обучение – конкретно по правоговорни проблеми, считайки, че училището е мястото, от което започва формирането на образовани личности.

Научните дирения на лингвистите за усвояване на книжовен изговор намират приложение в поставените задачи в учебните програми от началото на века – 1903, 1910, 1915, 1923, 1925, 1936 години. Основната цел на обучението по роден език в посочените училищни програми е овладяването на книжовен език, напр. “да усвоят учениците основателно както устно, тъй и писмено книжовния език” (16, 493) или “... да се развие усет за правилен устен и писмен

израз” (17, 7). Въпреки че акцентът е поставен върху овладяване на писмената форма на книжовния език, е изразено и отношение към въпросите за развитието на устната реч, но в широк смисъл, в т.ч. и на правоговора. Целите, поставени в учебните програми от началото на XX в., са верни, но не се предлагат конкретни методически решения, чрез които може да се усвои правоговорът. Това е обяснимо, като се има предвид, че унификационните процеси по установяването на книжовния ни език все още не са приключили. Макар че са набелязани правоговорните проблеми в устната реч, рано е да се предлагат конкретни методически средства за обучение по правоговор. В методическата литература от този период въпросите, свързани с обучението по правоговор, доколкото можем да говорим за този проблем, откриваме в теоретични и практически разработки на отделни автори в областта на началното оgramотояване, на обучението по четене, по граматика и развитие на свързаната реч.

В началото на века обучението по начално оgramотояване у нас се извършва, като се използват различни методи – аналитични, синтетични и аналитико-синтетични. При всеки един от вариантите част от работата е насочена

към правилно произнасяне на звуковете и свързването им в потока на речта, независимо от пътя, който следват отделните автори.

Разпространител на т.нар. “звукоподражателен метод” д-р Д. Гинев препоръчва чрез “звукоподражание да се стигне до запознаването с гласовете” (звуковете), като се върви от звука (буквата) към думите. През 30-те г. се разпространява нов усъвършенстван вариант на звуковия синтетичен метод – “нов синтетичен метод” с автори Г. Дочев, П. Петров, Хр. Петев и др. Гено Дочев препоръчва преди да се пристъпи към същинско четене, да се проведат подготвителните упражнения: “Задачата на тези подготвителни упражнения е да се скърши и развие детският говор ... да се даде възможност на децата да схванат съзнателно елементите в строежа на нашата реч” (9, 125). Целта на “говорните упражнения” чрез разказване на народни приказки, поговорки, гатанки и декламирање на леки детски стихотворения в часовете по предметно обучение, рисуване, моделиране, ръчна работа, при разходките и наблюденията е децата първо да се запознаят с думите като носители на гласовете (звуковете), да добият представа и за по-големите речеви единици – изречение и текст. А когато започнат да четат образ-

цово написани от учителя на дъската текстове (думи, изречения) или текстове от буквара, Г. Дочев поставя и някои изисквания, които се отнасят до правилния изговор: “още от самото начало трябва да свикнат децата да изговарят правилно четените думи, като им турят на място ударението ...” (9, 125). Препоръчва се и правилно интонационно оформяне на четивния материал “трябва винаги да вземат естествен тон”, а учителят да “запознава децата със срещаните в текстовете препинателни знаци и да им показва как се изпълняват”.

Представители на аналитичните методи в България са Цонко Попов (Виолино Примо), Н. Тодоров, Д. Правдолюбов (американски аналитичен метод), Христо Николов (непосредствен аналитичен метод). Според приетата от Хр. Николов система на работа първите часове в училище са за въвеждане в училищния живот чрез “говорни упражнения”. С помощта на приказчици, игри и песни учителят “развързва езика на децата”. Освен това той “следи внимателно разказа на всички деца и забелязва говорните им недостатъци” (9, 131). По-нататък след като започнат да работят с буквара, се поставя и методическото изискване за “по-бавно, поясно, мелодично, изразително и

доколкото е възможно плавно четене”, което гарантира правилно произнасяне на звуковете и правилен говор в свободни беседи.

Съставителите на комбинираните аналитико-синтетични методи през 30-те г. на века – В. Манов, Г. Дочев, П. Цонев и др., също обръщат специално внимание върху звуковата страна на речта.

Методистите, които работят до средата на века, се спират върху четенето и го свързват с основната цел на обучението по роден език – усвояване на книжовния, литературния говор.

В Манов в “Методика на обучението в първоначалните училища” (1922) споделя схващането си, че чрез четенето се подпомага езиковото развитие на детето: “С вникването в съдържанието на езика четецът проследява и усвоява не само мислите на автора, но и начина, по който той изказва тези мисли. С обогатяването на езиковите знания в ученика се развива и усет към правилен езиков израз, езиков усет” (11, 58). Авторът препоръчва в училищната практика да се използват предварителните упражнения по четене, които, както казва, “се сливат в известно отношение с подготвителните упражнения в говор” и тяхната цел е да въведат ученика в елементите на говора (изречение, дума, звук), да изострят слуха и

да подготвят ученика за същинско четене в 3 етапа – механическо, логическо и изразително. В тези свързани помежду си степени се откриват елементи, отнасящи се до правилния говор и до усвояване на литературния език. В. Манов поставя изискването механическото четене “да е правилно, с вярно прочетени думи ... да бъде свързано с ясен изговор на гласните и съгласните букви, особено в диалектните думи, както и с правилното граматично произнасяне на отделни думи”. (11, 58) Освен това той посочва, че задачата на логическото четене е: “Смислено подчертаване на главното понятие и намиране вярното съчетание на думите на мисълта, що се изразява в изречението.” (11, 71) А вярното механическо и логическо интерпретиране на четивния материал, допълва методистът, води до естетическо четене. По този начин се обръща внимание на прозодичните компоненти на правилната реч, без чието усвояване не е възможно да се постигне “плавно четене”, което “има за цел да привикне ученика да чете правилно, а именно звукоточното, с правилно граматическо ударение, гладко ...” (11, 81). За учениците в първо отделение се препоръчва гласно и тихо четене. Специално се акцентува върху гласното четене като вид, чрез

който “се дава възможност да се коригира езикът във фонетично и граматично отношение”, тъй както е най-близък до естествения говор. Не е за пренебрегване и методическото изискване към поместеното съдържание в читанката, че всяко четиво “трябва да говори на детето на език, разбран от него”, т.е. езикът на четивния материал да е високохудожествен, достъпен за възрастта и правилно, литературно обработен и да е образец за книжовност.

Д. Грънчаров в “Методика на българския език, илюстрировано ръководство за учители и учителки в първоначалните училища и прогимназиите” (1924) определя 3 вида четене – механическо, логическо и естетическо. Но за всеки от посочените видове изисква да бъде “думоправилно”, да учи учениците на правилен език.

Значението на четенето за усвояване на нормите на езика изтъква и М. Герасков в “Методика на учебните предмети в основното училище” (1941). Авторът посочва, че за да може книгата да изиграе своята образователна задача, то и крайната цел на обучението по четене е “да се научи ученикът да чете тъй свободно, както говори, да разбира прочетеното, както разбира устните обяснения и да влага при четенето същите чувства, воля,

въобщо същия израз както при говоренето”. (6, 32) Това значи ученикът да чете правилно така, както и трябва да говори. За да се осъществи тази цел, четенето в първо отделение се предшества от предварителни упражнения, чиято задача е “да се вникне в техниката на езика”. Факт е, че “много деца, особено от селата, дохождат в училището със слабо развит говор и с разни езикови недостатъци. Те произнасят някои звукове и думи погрешно ... защото са изучили всичко чрез запомняне и подражание ... Много деца имат неразвит слух, поради което чуват думите неясно и ги запомнят погрешно”. (6, 37) Затова задачата на учителя е чрез подготвителна работа към четенето “да поправи детския говор, доколкото това е възможно”. “Чрез предметното обучение и при приказките една важна работа на учителя е да поправи неправилно произнасяните звукове, думи и изрази.” (6, 38). А при четенето след буквара М. Герасков препоръчва да се работи от първо до четвърто отделение върху механическото, логическото и художественото четене. Чрез тях трябва да се постигне техническо вярно, логично, свободно, плавно и хубаво възприемане на съдържанието в читанките. В първо и второ отделение се набляга на техниката на четенето чрез чести

упражнения, като се търси смисълът на прочетеното. Освен това методистът правилно споделя, че чрез четенето се преследва “развитието на по-висок и истински литературен вкус и се обогатява езикът на ученика”. Тълкуването на понятието “истински литературен вкус” се свързва не само с адекватно усвояване на съдържанието, но и с формата на изучаваното произведение. Част от нея е езикът на автора. Той трябва да е правилен, ритмичен, богат и строен. Чрез възприемане на авторовата реч учениците овладяват богатството и правилността на родния език.

Усвояването и усъвършенстването на книжовния български език в училище е свързано и с обучението по граматика. Материалът по граматика в началната училищна степен е ограничен, тъй като се заучават механично правила с цел усвояване на правописа, пунктуацията и донякъде на стилстиката. Някои автори имат мнение, че този дял от езикознанието няма място в училищното обучение със самостоятелни часове (Т. Бенев, С. Велев. Методика, II изд., Пловдив, В.А.Манов, цитирана методика от 1922). Но когато определя целите на граматичното обучение, В. Манов търси връзката му с овладяването на правилния изговор: “Грамматика-

та има за цел само да изяснява, да пояснява езиковите форми и да отваря погледа на ученика за езиковите закони ... Да изясни езика, чрез който ще се отвори погледа на ученика за правилен говор ...” (11, 108) В. Манов свързва обучението по граматика като наука с приложен характер с усвояването на някои правоговорни и повече правописни правила. В “Ръководство по преподаване на граматика в основните училища – теория и практика” (1926) същият автор фиксира теми и урочни разработки по учебното съдържание за първи и втори клас за диалектите в България и обеззвучаването на звучните съгласни пред беззвучни в средата и в края на думи – I клас “Книжовен и диалектен говор. Източно и западно наречие”, II клас – “Граници на българския език. Говори. Книжовен говор. Звукословие – гласни и съгласни. Източнобългарски и западнобългарски говор. Ясни и тъмни съгласни. Изговарянето им в говора и правописа.” (12, 51) Предлагат се и някои устни упражнения за правилен изговор за тъмните съгласни и е подаден алгоритъм за проверка на съмнителния звук с търсене на “друга дума, в която този звук да следва гласна буква”. Въпреки че се прави подмяна на понятията звук и буква в устната реч, то положителното е, че методистът

търси конкретни практически решения за правилен говор на “тъмните” съгласни. Освен това той осъзнава необходимостта от практическо изучаване на книжовния език върху основата на съществуващите диалекти: “И все пак ние имаме един общ език, на който пишем книгите, който език изучаваме във всичките училища на Царството и на който език се говори и пише във всички учреждения на цялата страна. Това е официалното наречие – книжовният ни език.” (12, 52)

В “Методика на българския език. Илюстрирано ръководство за учители и учителки в първоначалните училища и прогимназиите” от Д. Грънчаров се открояват изискванията за развитието на учениковия говор “като първа задача на училищното обучение”. (7, 61) В тази методика авторът свързва говора с обучението по български език в началното училище. Направена е систематизация на грешките в говора на децата до постъпването им в училище с оглед на техниката им при говорене. Посочват се и качествата на хубавия говор. Подробен анализ на тази част от методическите разработки на Д. Грънчаров прави Г. Данчева. (8, 33) Нашият коментар е обвързан с констатациите на Данчева, че усвояването на правилния и “хубав” говор е свър-

зано и с усъвършенстване на говорната техника. Внимание заслужават препоръките на методиста за обучението в диалектна среда и представените изисквания към изказа на учителите.

М. Герасков в “Методика на учебните предмети в основното училище” (1942) препоръчва да има специални часове по граматика, тъй като тя има “голямо значение за правилно писмено или печатно изложение на мислите”. (6, 56) Авторът не вижда пряка връзка между обучението по граматика и правилния говор на децата: “Грамматиката няма за пряка задача да научи децата да говорят, а да ги запознае със строежа, законите и правилата на литературния език, като по този начин им дава мерило за правилен говор, за правилно писмено излагане”. (6, 57) Тези общи препоръки се отнасят преди всичко до писмената реч, която е била по това време образец за книжовност. Авторът осъзнава необходимостта от правилен говор в теоретичен аспект, но практически не предлага конкретни устни упражнения за усвояване на книжовния език. Обучението по писане се разглежда като част от езиковото обучение. Целта е “да привикнат децата да пишат граматично правилно ...” (6, 62) Затова те трябва да усвоят граматичните правила, ко-

ито се отнасят до правописа и чрез “преписване и диктовки” да овладеят литературния език. Видно е, че за упражнение в правоговор не става реч. Акцентът е поставен върху правилността в писмената реч и са посочени методически средства за усвояването ѝ.

Едно от направленията на обучението в училище в началото на ХХ век се отнася до “устния говор”. Всички методисти отчитат необходимостта от устни упражнения, за да говори литературно ученикът. В разсъжденията си по този проблем В. Манов дири връзката между правилния говор и правопис на думите: “Правописът намира истинска и трайна опора само в добрия и правилен изговор на думите.” (11, 51) Това е твърдение, което звучи актуално и днес. Да се развие говорът на детето, същият автор препоръчва обучението да се гради на говора, с който ученикът идва в училище. Задача на учителя е да “упъти детето в правилен говор” още в първо отделение, “да се бори с диалектния говор на ученика, трябва да привикне детето от първия ден в училището да говори на литературен език”. (11, 53) Тази задача може да се реализира, продължава по-нататък авторът, като се дават на детето “достатъчно поводи да говори”, да се уп-

ражнява чрез предметното обучение, реалните разкази, както и чрез четенето на “хубави поетически късове”. Позицията на В. Манов, както и изискването му за премахане на някои външни дефекти – пелтечене, заекване, неясно изговаряне на някои вокали и консонанти, неизговаряне на някои думи и звукове, доказва, че той осмисля значението на книжовния език и в частност на правоговора в личния и обществения живот на човека. Защото неправилното изказване на собствени мисли е неприемливо без правилен изговор, без “схващането на езиковите закони” и умелото им приспособяване в устния говор. В. Манов посочва и качествата на добрия говор – “артикулация”, “мелодика”, “ритмус” и “динамика”. Тези елементи на говора могат от съвременна гледна позиция да се обвържат с комуникативната цел на говорещия. Ако адресантът иска да бъде разбран, това са част от средствата, с които ще въздейства върху слушателя. Същият автор препоръчва в началото на обучението по български език в училище да се използват т.нар. “предварителни упражнения в говор”. Тяхната задача е да се упражнят слуховият и зрителният анализатори, говорните органи за изговор на отделните звукове, “което е необходимо за верния, ли-

тературен български език". Тези упражнения се извършват в пред-букварния период на ограмотяването.

Почти същите разбирания има и М. Герасков. Според него "задачата на обучението по устния говор е да привикне децата да изговарят ясно всички звукове, от които е съставен езикът, да поправи неправилно изучените думи и изрази ..." (6, 26) Повече място се отделя на причините за неправилното произношение. Препоръките за обучение в правоговор са общи. Отнасят се до изучаване на "недостатъците" на учениковия говор за съответното отделение или клас, както и до добрите пожелания за правилен говор. Положително е, че един от принципите за обучение в устен говор – слуховата нагледност, според автора е посочен като фактор, чрез който се "дават на учениците примери как трябва да се изговарят някои звукове, думи и изречения" (6, 25).

Обзорът, който направихме на проблемите на обучението по

правоговор в нашето училище в началото на века, може да бъде допълнен с разсъждения по отделни статии в списание "Родна реч", "Училищен преглед" и други методически ръководства (на Н. Илиев, Ст. Колев, Ив. Петков, Ив. Хаджов, М. Иванов и др.). Програмите от този период, основните научни трудове на нашите езиковеди, както и някои от най-важните методически ръководства дават основание да се направят някои изводи:

1. Активизира се езиковедската дейност в първата половина на ХХ в. Появяват се теоретични разработки по правоговорни проблеми.

2. Основна цел на обучението по бълг. език в началното училище е да се овладеят нормите на книжовния език.

3. Появяват се макар и в повечето случаи общи упътвания за достигане на поставената цел за развитие на устната реч, като се предлагат някои методически решения за обучение в правоговор.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Андрейчин, Л.* Учебник по граматика за V прогимназ. клас, 1942.
2. *Андрейчин, Л.* Учебник по граматика за II прогимназ. клас, 1942.
3. *Андрейчин, Л.* Основна българска граматика, 1944.
4. *Балан Т.* Българска граматика, 1930.
5. *Балан, Т.* Слог и говор, Учил. пред, 1904, IX.
6. *Герасков, М.* Методика на учебните предмети в осн. училище. С., 1942.
7. *Грънчаров, Д.* Методика на българския език.
8. *Данчева, Г.* Усъвършенстване на говорната техника в началните класове. Дисертационен труд, С., 1996.
9. *Здравкова, Ст.* и др. Христоматия по методика на обучението по родна реч в началните класове, ВПИ, Благоевград, 1985.
10. История на българския език, т. III.
11. *Манов, В.* Методика на обучението в първонач. училища, С., 1922.
12. *Манов, В.* Ръководство по преподаването на граматика в основните училища, теория и практика, 1926.
13. *Младенов, Ст., Ст. Поповасилев.* Граматика на българския език, 1939.
14. *Балан, Т.* Българска граматика, 1930.
15. *Младенов, Ст.* Съвременното езикознание и обучението по роден език у нас, УП, 1937, XXXVI.
16. *Младенов, Ст.* Говорът на учителя и ученика с особен оглед към въпроса за т.нар. литературен език. Просвета, II, 1936/1937, октомври 1936.
17. Програма за девическите гимназии, УП, X, 1905.
18. Програма за народните средни училища, 1925.
19. *Стойков, Ст.* Български книжовен изговор, Опитно изследване, 1942.

ORPHOEPIIC EDUCATION PROBLEMS IN THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

DANIELA JORDANOVA

Summary

The article examines some questions of the orphoeptic training in the beginning of the XX c. In dyachronic aspect it retraces the scientific and methodical problems of linguist and pedagogues in the area of area of our native education.

We make the conclusion that during the first decades of the XX c. we find many theoretical orphoeptic works. The purpose of the education of the Bulgarian language in the Primary Schools is to master standarts of the literary language. There are many directions for achievement of the laid purpose as well as some ethodical resolutions for the orphoeptic education.